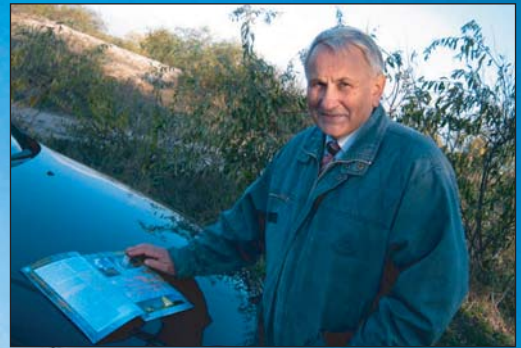

Редколегія, редакція, автори і читачі "Світогляду" щиро вітають головного редактора Ярослава Степановича Яцківа з 70-річним ювілеєм і бажають високошановному ювілярові успішної діяльності на видавничій ниві для громадського добра та піднесення престижу української науки, а також творчих злетів і нових звершень в астрокосмічних дослідженнях, міру і час яких Ви безмірно зростили на українському і міжнародному наукових просторах!

Нам пишуть Зверніть увагу — це цікаво

Британський астрофізик і космолог *Стівен Хокінг* підтвердив відоме твердження, що Всесвіт виник на підставі об'єктивних фізичних законів, і його народження не можна пов'язувати з діяльністю будь-якого вищого розуму. Такий висновок Хокінг сформулював у своїй новій книзі "Великий задум" (The Great Design), яка вийшла у світ 9 вересня 2010 р. В ній автор запитує, чи потребував Всесвіт творця, і дає однозначну відповідь: "Ні".

Хокінг стверджує, що "Великий вибух", у результаті якого, за сучасними уявленнями, виник Всесвіт, не відбувся внаслідок якогось фантастичного збігу обставин, а був викликаний з'ясуваннями причинами. "Відповідно до закону всевітнього тяжіння, Всесвіт міг і повинен був з'явитися з нічого, — цитує книгу Хокінга газета Times. — Спонтанне створення — це саме та причина, через яку замість порожнечі виникає щось. Це причина існування Всесвіту, причина нашого існування". "Для того, щоб підпалити запал і запустити Всесвіт, не обов'язково потрібен бог", — резюмує вчений.

Його нова книга полемізує з теорією *Ісаака Ньютона* (той колись також обіймав посаду Лукасівського професора математики в Кембриджському університеті) про те, що Всесвіт створив бог, оскільки він не міг з'явитися з хаосу. Одним із доказів відсутності вищого розуму *Хокінг* називає відкриття в 1992 році інших екзопланет — небесних тіл, які обертаються навколо зірок за межами Сонячної системи. "Випадкове поєднання планетарних умов у нашій системі — присутність єдиного Сонця і вдала комбінація сонячної маси з дистанцією від Сонця до Землі — тепер стало набагато менш примітним. І воно вже не є таким вагомим доказом того, що Земля була створена винятково для задоволення людей", — каже *Хокінг*.

Нова книга британського астрофізика демонструє, що в останні роки *Хокінг* дещо змінив свої переконання.

У бестселері 1998 року "Стисла історія часу", що розповідає про походження Всесвіту і розійшовся 10-ти мільйонним тиражем,

Хокінг припускав місце Бога в створенні всього сушого. "Якщо ми відкриємо універсальну теорію, це стане абсолютним тріумфом людської думки, — тому що в цьому випадку ми дізнаємося, що таке розум бога", — писав учений.

Погляди *Хокінга*, який вважав себе агностиком, досить популярні в науковому світі, де чимало атеїстів. Втім, деякі інші експерти піддають висновки британського астрофізика сумніву.

Професор *Джордж Еліс*, який очолює Міжнародне товариство науки і релігії, вважає, що заяви вченого здатні нашкодити. "На мій погляд, найбільша вада цих заяв — у тому, що суспільство ставить перед вибором — наука чи релігія. Багато хто скаже: "Ну що ж, тоді я вибираю релігію". У результаті програє саме наука", — вважає *Еліс*. У свою чергу, газета Times, яка надрукувала витяги з нової книги *Хокінга*, супроводжує публікацію карикатурою: на малюнку зображений бородатий бог з німбом, який довірливо розповідає крилатим ангелам: "Я не вірю в *Стівена Хокінга*".

Хокінг, який страждає хворобою нейронів рухового апарату і прикутий до інвалідного візка, став відомим на весь світ завдяки своїм працям з космології, теорії чорних дір, як і книгам, зокрема "Стисла історія часу", "Світ у горіховій шкарлупці" та ін. Вчений говорить за допомогою апарату, який синтезує людську мову. У 2007 році *Хокінг*, який усе життя мріяв відчувати стан невагомості, здійснив політ над Атлантикою на спеціально сконструйованому літаку.

З повагою, Вадим Локтєв, доктор фіз.-мат. наук, академік НАН України, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України, м. Київ

Нам пишуть Віра і розум

Шановні колеги, звертаю вашу увагу на питання висвітлення у наших ЗМІ стану досягнень науки в Україні й у світі, засад наукового світогляду. В Україні працює "Радіо-Культура", яке веде передачі по 3-ій програмі провідного мовлення, а також на УКВ "радянського стандарту" в околі 67 МГц.

Передачі цього радіо висвітлюють питання української культури, історії, питання етики і моралі й користуються популярністю серед значної частини населення. Ведуть "сторінки" у цих передачах *М.Г. Жулинський*, часто *Я.С. Яцків*, *І.Ф. Драч* та багато інших відомих людей. Серед іншого, це "Радіо" проводить і передачі релігійного характеру.

На мою думку, вони не завжди врівноважені передачами, де б пропагувалися науковий світогляд. Але й вони мають право на присутність. Одного разу я натрапив на передачу, в якій один із релігійних діячів вів бесіду з коментатором цього радіо. Здебільшого вони торкалися питань богослівського характеру, а потім перейшли й на питання, де релігійні уявлення стикаються з науковими. І тут обом сторонами беззаперечно заявлено, що сучасна наука вже відмовилася від уявлень про еволюцію, зокрема у питанні походження людини. Було сказано: "Зараз в Україні з усіх музеїв вилучено розділи експозиції, де висвітлювалася еволюція приматів і, зокрема, обґрунтовувалося походження людини як однієї з

гілок цієї еволюції". Чи це правда? Чи це дійсно так у природничому музеї НАН України? Якщо навіть у ньому не так, то є багато регіональних музеїв, чи там це так?

Ким і коли це було організовано? Хто наглядає за науковою обґрунтованістю таких експозицій, що і як висвітлювати? Безперечно, зараз радіо може висвітлювати будь-які погляди, але не має права викривлювати справжній стан речей. По-друге, на мою думку, "Радіо-Культура" добре би мала спеціальну сторінку з висвітленням наукового світогляду, досягнень науки, життя наукових і вищих освітніх закладів, життя науковців. І в Україні, і в світі.

Це велика частина культури, яка заслуговує адекватного висвітлення. На жаль, у "Радіо-Культура" такої сторінки, фактично, немає. Отже, варто зробити крок для контактів із "Радіо-Культура", представлення там науки, зокрема НАН України, можливо, й Міносвітнауки. Звертаюся з цим питанням до *М.Жулинського*, *Я. Яцківа*, *М. Поповича* та інших небайдужих людей. Мені здається, що справа того варта.

Ваш, Сергій Рябенко, доктор фіз.-мат. наук, член-кореспондент НАН України, Інститут фізики НАН України, м. Київ

Нам пишуть

Віра і розум

Шановні колеги!

Товариство "Знання України" видало книгу Ю.М. Канигіна та В.І. Кушерця "Біблія та майбутнє науки: орієнтири сучасних знань". Вид. 2-ге допов. — К., 2009 — 163 с.

Після ознайомлення з її змістом у мене склалося дивне враження — чи я безнадійно відстав від сучасного світобачення, чи автори свідомо хочуть повернути нас у далеке минуле. Вони намагаються переконати читача, що наука "стає на міцний фундамент Божественного Слова...нове полягає в тому, що Біблія стає стартовим майданчиком для подальшого злету науки... Знаменням нашого часу є рішучий поворот науки до біблійного вчення про світ, людину, природу, час, простір тощо".

Журнал "Світогляд" уже неодноразово висвітлював питання ролі науки і релігії у сучасному суспільстві. Наприклад, у нашому журналі обговорювалися великі розбіжності у визначенні віку Всесвіту в Біблії та сучасною астрономічною наукою. Напевно, представники інших наук можуть навести інші такі, м'яко кажучи, "ненаукові" твердження у Біблії.

На мій погляд, на сьогодні найбільш прийнятним є

толерантне ставлення до релігійних питань і всебічна підтримка по-справжньому наукового світобачення. У моєму щоденнику є такий запис на цю тему (на жаль, я не вказав джерела його походження):

"Віра вірою, а наука наукою. Хто безвідповідально прагне змішувати ці різні субстанції в духовно-культурному житті нації, той неодмінно нанесе непоправну шкоду нації і релігії, школі та церкві, державі та народу. Необхідно розрізняти віру в Бога і знання про Бога. Істина в тому, що Бог — поза межами предметного відчуття та осмислення його духовної реальності суб'єктами теологічного пізнання, а тому Бог не може бути нам даний у матеріальних відчуттях чи раціональних категоріях розуму. Неможливо раціональними викладками довести чи відкинути існування Всевишнього, оскільки його надприродна сутність є поза межами як теологічної, так і наукової схоластики".

Щиро,

Ярослав Яцків,

доктор фіз.-мат. наук, академік НАН України,
директор ГАО НАН України, м. Київ

Нам пишуть

Про нас та нові видання

Шановна Ірино Борисівно!

Надсилаючи до редакції "Світогляду" книгу "Школа біогеоєкології" (К.М. Хайлов, А.В. Празукин, Д.М. Смолев, Ю.Ю. Юрченко, НВЦ "ЕКОСІ-Гідрофізика", Севастополь, 2009), на тему, яка не є Вам близькою професійно, зізнаємося, що робимо це навмисно. Написана вона для людей із системи освіти, але не в традиційному навчальному стилі й тоні, почасти навмисно виключному. Як і багато хто у світі, ми переконані, що криза-2008-2009 поверхнева, а під нею — багатощарова природна глибина. Нам також здається, що на верхніх офіційних поверхах НАН України і МОН України це або не цілком усвідомлюють, або мовчазно обминають (скажімо, від безнадійності, як у Росії серед багатьох професіоналів). Хоча, аналіз кризових ситуацій у блоці "еко-ресурсо-соціо" може бути зоною державної таємниці. Як в Україні насправді? Невже наявний рівень природничої освіти, середньої та вищої, задовольняє людей, які думають про свою державу і можуть висловлюватися? Чи можна й надалі уникати "не замороженого офіціозності" обговорення в професійному середовищі ситуації у природі, науці й освіті в Україні? Цілком розумні люди, яким ми це питання зрідка задаємо, чемно уникають відповіді.

З повагою, К. Хайлов, О. Празукин, Інститут біології південних морів НАН України, м. Севастополь (ред. — читайте статті цих авторів у "Світогляді" № 3 (2008), 4 (2009) та у №5 (2010))

Шановний головний редакторе науково-популярного журналу "Світогляд" Ярославе Степановичу Яцків!

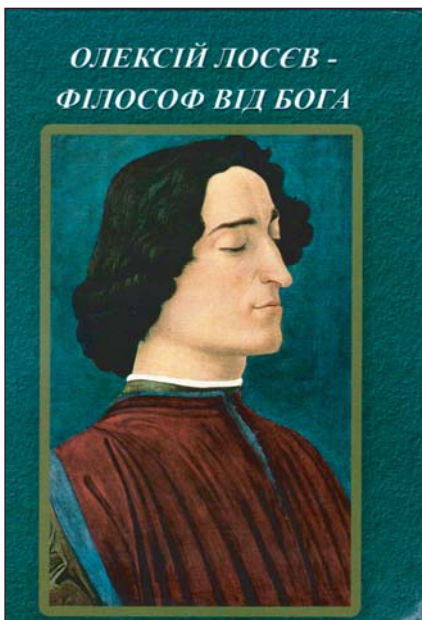
Дозвольте мені, члену Національної спілки журналістів України, філософу, літературознавцю і просто рядовому українцю подарувати Вам, академіку НАН України, головному редактору науково-популярного журналу "Світогляд" і теж українцю свої дві науково-популярні книги з філософії української, російської і європейської культури, над якими працював майже п'ять років. Слава Богу, завдяки Вашим старанням і старанням членів НАН України, у нашій державі засновано такий чудовий науково-популярний журнал, у якому можна

висловити свої думки про болючі питання науки і духовної культури. Це велике свято для усіх науковців, гуманітаріїв, людей творчих професій, для яких слово істини і правди є вищим мірилом буття. Скажу чесно: я зовсім не знав, що у нас в Україні існує такий журнал, це майже нереально. Але я про цю новину дізнався від шановного Івана Михайловича Дзюби, якому теж подарував свій двотомник. Від сьогодні я стаю постійним Вашим передплатником і читачем.

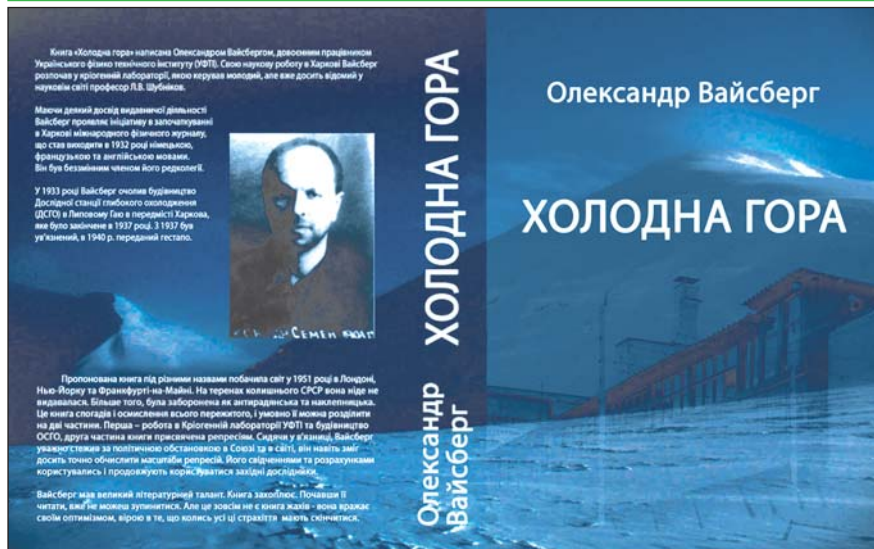
Прошу Вас, шановний Ярославе Степановичу, надрукуйте хоча б одну з моїх статей, над якими я працював з великим старанням і відповідальністю. До свого листа додаю дискету з окремими статтями, з яких ви можете зробити свій власний вибір.

Бажаю Вам міцного здоров'я і творчих успіхів на науково-популярній ниві!

*З повагою, С.Т. Цьолух,
м. Хмельник, Вінницька обл.
(ред. — див. статтю Сергія Цьолуха
"Загадкова смерть Фрідріха Гегеля",
"Світогляд", №3, 2010)*

Нам пишуть Нові видання

Шановна редакціє!

Пропоную читачам "Світогляду" звернути увагу на книгу, що вийшла 2010 р. у видавництві "Права людини", Харків, за сприяння Харківської правозахисної групи (відпов. за випуск — *Євген Захаров*).

Книга "Холодна гора" написана *Олександром Вайсбергом*, довоєнним працівником Українського фізико-технічного інституту (УФТІ). Свою наукову роботу в Харкові *Вайсберг* розпочав у кріогенній лабораторії, якою керував молодий, але вже досить відомий у науковому світі професор *Л.В. Шубніков*. Маючи деякий досвід видавничої діяльності, *Вайсберг* виявляє ініціативу започаткувати в Харкові міжнародний фізичний журнал, що став виходити в 1932 році німецькою, французькою та англійською мовами. Він був незмінним членом його редколегії. В 1933 році *Вайсберг* очолив будівництво Дослідної станції глибокого охолодження (ДСГО) в Липовому Гаю, в передмісті Харкова, яке було закінчене в 1937 році. З 1937-го був ув'язнений, в 1940 році переданий гестапо.

Пропонована книга під різними назвами побачила світ у 1951 році в Лондоні, Нью-Йорку та Франкфурті-на-Майні. На теренах колишнього СРСР вона ніде не видавалася. Більше того, була заборонена як антирадянська та наклепницька.

Це книга спогадів і осмислення всього пережитого, і умовно її можна розділити на дві частини. Перша — робота в кріогенній лабораторії УФТІ та будівництво ДСГО. Книга *Вайсберга* — це першоджерело свідчень про історію та події в УФТІ в найбільш уславнений і трагічний період його історії — довоєнний. Адже *Вайсберг* завжди перебував у центрі подій, близько спілкувався з такими видатними вченими як *Л. Шубніков*, *Л. Ландау*, *О. Лейпунський* та іншими. Не минали його господи та гостинності іноземні вчені — *В. Вайскопф*, *Л. Тісса*, *Г. Плачек* та ін. Свідчення про події тих буреломних часів він брав зі своєї пам'яті. В часи спорудження ДСГО *Вайсберг* регулярно був у Москві в Наркоматі Важкої промисловості (НКВП). Особисто був знайомий з *Бухаріним*, *Пятаковим* та іншими керівниками Наркомату. Майже всі вони були пізніше репресовані. *Вайсберга* звинувачували у знайомстві та співпраці з ними. Для багатьох із них *Вайсберг* знайшов у своїй книзі теплі слова. Його книга є також першоджерелом свідчень про НКВП.

Друга частина книги присвячена репресіям. Книга *Вайсберга* запізнилася до українського читача на 60 років. Чим же вона може бути цікавою для тих, хто прочитав *Антоненка-Давидовича*, *Гєщиць-*

кого й, особливо, *Багряного*? Перш за все, *Вайсберг* — іноземець, і він звертає увагу на такі сторони радянської дійсності, яких не помічали звиклі до них місцеві автори.

Книга *Вайсберга* написана на харківському матеріалі, й вона разом із "Садом Гетсиманським" *Івана Багряного* може слугувати джерелом до вивчення історії харківського ДПУ-НКВС. *Багряний* та *Вайсберг* перебували в одних і тих самих харківських в'язницях в один і той же час і майже одночасно опублікували свої твори, хоча, як з'ясувалося, знайомими не були.

Від першої особи автор пише про політизолятори, або внутрішні тюрми Радянського Союзу, в яких за допомогою шантажу, тортуру та інших силових засобів в'язнів змушували визнавати злочини, які вони ніколи не здійснювали. Зокрема автор книги за задумом його слідчих мав відігравати роль спільника *Бухаріна*, якому було доручено вбити *Сталіна* та висадити в повітря низку промислових об'єктів Харкова.

Вайсберг детально описує очні ставки зі своїми колегами по роботі в УФТІ, котрі теж стали в'язнями: з начальником лабораторії низьких температур *Л.В. Шубніковим*, з колишнім директором УФТІ *І.В. Обреїмовим*, із продовжувачем своєї справи в ДСГО *П.Ф. Комаровим* та ін. Але він не тримає на них зла, оскільки знає, яким чином були вибиті свідчення проти нього. Певно, *Вайсберг* так ніколи й не знав, що *Шубніков* та *Комаров* були розстріляні. Втім немає нічого дивного, бо й в УФТІ про це дізналися не так давно.

Сидячи у в'язниці, *Вайсберг* уважно стежив за політичною обстановкою в Союзі та в світі, він навіть зміг досить точно обчислити масштаби репресій. Його свідченнями та розрахунками користувались і продовжують користуватися західні дослідники.

Вайсберг мав великий літературний талант. Книга захоплює. Почавши її читати, вже не можеш зупинитися. Але це зовсім не є книга жахів — вона вражає своїм оптимізмом, вірою в те, що колись усі ці страхотія мають скінчитися.

Юрій Ранюк
доктор фіз.-мат. наук,
ННЦ ХФТІ НАН України, м. Харків,
член редколегії журналу "Світогляд"

Нам пишуть

У статті *Олени Дзюби* на тему "Останній гетьман України Кирило Розумовський" ("Світогляд" №2, 2010, с. 62-67) під ілюстрацією на с. 67 потрібно читати так: "Дерев'яна церква Воскресіння Господнього." (ред. — надіслано автором статті).

"Доброго дня, шановна пані Олено!"

Нещодавно прочитав усі Ваші журнали за 2009 р.

Сьогодні прочитав останній №6. Журнал мені дуже подобається. Після свят обов'язково зроблю на нього передплату. Звертаю Вашу увагу на помилку у наборі статті *Євгена Сергієнка*,

Наші помилки і описки

а саме: "Після закінчення фізико-математичного факультету Харківського державного університету 1921 р.", а дата народження *Б.І. Веркіна* — 8 серпня 1919 р.

З повагою, Ю.Я. Чертов (лист від 3 квітня 2010 р.)"

Ред. — У статті *Євгена Сергієнка* "Людина багатьох вершин. Пам'яті академіка *Б.І. Веркіна* присвячується" ("Світогляд", №6, 2009, с. 42-43) на с. 42 потрібно читати так: "Після закінчення у 1940 році фізико-математичного факультету Харківського державного університету почав працювати в Українському фізико-технічному інституті..."

Підготувала *Олена Недибалюк*, відп. секретар "Світогляду"